

COSMIC LIONS IN THE TURKISH MYTHOLOGY AND REFLECTION OF THE DIWAN OF BAKI

Ayşe CENGİZ

PhD. Candidate, University of Ömer Halisdemir , Institute of Social Science
aysecengiz_2690@hotmail.com

Abstract

The lion motif, which took place in the mythologies of various world cultures, also took place in Turkish mythology as a symbol of power, strength and will. The lion motif in the Turkish culture and mythology was not used as a single motif in the divan poetry but in relation to the tiger and the cosmic pars in the bottom. This work will focus on the motif of the lion that confronts various mythologies and seek to trace the cosmic, mythical and symbolic thoughts of the Bâkî Dîvânı.

Key words: *Mythology, lion, divan literature, Turkish mythology.*

TÜRK MİTOLOJİSİNDEKİ KOZMİK ASLAN FİGÜRÜ VE BÂKÎ DİVANINDAKİ YANSIMALARI

Özet

Çeşitli dünya kültürlerinin mitolojilerinde yer almış olan aslan motifi güç, kuvvet ve irade sembolü olarak Türk mitolojisinde de yerini almıştır. Türk kültür ve mitolojisinde geniş bir alanda karşımıza çıkan aslan motifi divan şiirinde tekil bir motif olarak kullanılmayıp kaplan ve daha dipteki kozmik pars ile de ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Bu çalışmada çeşitli mitolojilerde karşımıza çıkan aslan motifi üzerinde durulacak ve Bâkî Dîvânı'ndaki kozmik, mitik ve sembolik düşüncelerin izleri aranmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: mitoloji, aslan, divan edebiyatı, Türk mitolojisi.

GİRİŞ

Aslan Motifinin Dünya Mitolojilerindeki Dağılımı ve İşlevleri

Fars edebiyatında güç, yücelik, büyüklük ve egemenlik simgesi olan aslan, at ile birlikte güneşin yeryüzünde temsilcisi olarak yer alır. Rivayetlerin genel değerlendirilmesiyle güneş tanrının,

aslarda güç ve iktidarın sembolü olan hükümdarlarla özdeşleştirilip aralarında ayrılmaz ilişkiler kurulan varlıklar olarak bilinirler. Dünyanın birçok yerinde aslan en cesur, en güçlü ve en kahraman hayvan olarak kabul edilir.

Roma İmparatorluğundan birkaç tanesi “aslan” anlamındaki *leo* ya da *leon* adlarını taşımış sikkeleri veya paraların üzerine aslan resmi bastırılmışlardır. Bayrak ve sembollerin üzerindeki özel anlamlı aslan resimlerinin Fars edebiyatında çok etkili ve yaygın bir kullanımı vardır. Taberî'nin rivayetlerine göre Süleyman Peygamberin tahtının ayaklarında iki tane aslan şeklinde sütun bulunmakta ve tahtının üst kısmında da iki akbaba tahtı gölgelendirmektedir.

Şehnâme'de İran bayrak ve sancakları olarak görüntülenen şekiller arasında aslan ile güneş, makam ve konumları açısından diğerlerinden üstün ve ayrıcalıklı özellikler ve öncelikler taşıyanlardır.

Anadolu Selçuklu sultanlarından İzzettin Keykâvûs'un oğlu Keyhusrev Gürcistan hükümdarının kızına âşık olur. Aşkının etkisiyle bastıracağı sikkelerin üstüne güzel sevgilisinin yüzünün resmini işlemek ister. Ama bu arzusu çevresindeki kişilerin ve Müslüman halkın dikkatini çekince şöyle bir çare bulur: Gürcü sevgilisinin ışık saçan yüzünü bir güneş şeklinde bir aslan resmiyle iç içe olarak bastırır. Böylece hem arzusuna kavuşmuş olur hem de muhalefet eden halk, sultanın bu resimle güneşten uğur beklediği inancıyla geri adım atmıştır.

Keyhüsrev'den sonra Safeviler dönemine kadar güneş ve aslan simgesi kullanılmıştır.

Bu devirden itibaren aslan ayağa kalkmış ve Hz. Ali'nin Zülfikâr'ını simgeleyen kılıcı pençesine almış olarak görüntülenmiştir. Bu simge sonra İran'ın resmi simgesi olmuş, bayraklarında yer almıştır (Yıldırım, 2008:665).

17. yüzyılın ikinci yarısında birkaç defa İran'a gelen Fransız seyyah Sir John Chardin (1643-1713) yazdığı seyahatnamede Safevî paralarından bahsederken kullanılan motiflere değinerek şöyle diyordu: “... bakır paraların bir yüzünde, aslan ve onun arkasında yükselen bir güneş motifinin resmedildiği bir İran hiyeroglifi yer almaktadır.” (Aydoğmuşoğlu, 2013:53).

Safevî'lerin kullandığı ve daha sonra Kaçarlara da sirayet eden güneş-aslan motifli bayrağa gelince, Güneş motifi İran'ın efsanevi hükümdarlarından Cemşid'i temsil ederken aslan motifi de Şii dünyası için ayrı bir önem arz eden Hz. Ali'yi temsil etmekteydi. Böylece Safevî şahları bünyelerinde iki önemli kimliği birleştirmiş oluyorlardı. Tabi şu hususu da atlamamak gereklidir ki aslan motifi Sasanî devrinden kalma malzemelerde görüldüğü gibi Anadolu Selçuklularında da sembol olarak kullanılmıştır. Burada gücü ve kudreti temsil ettiği aşikârdır. Aslında tarihte pek çok kişi ve yer için ad ya da unvan olarak kullanılmış olan aslan, İslâmiyet'ten evvelki ve sonraki Arap, Fars ve Türk kültürlerinde kuvvetin ve yiğitliğin başlıca timsâlidir. Netice olarak Türklerde arslan motifine, İslamiyet öncesi devirde rastlandığı gibi İslamî devirde kurulan Gazneli, Kara Hanlı, Selçuklu,

Memluk, Safevî, Babür ve son olarak Kaçar devletlerinde gerek bayraklarda ve gerekse ad veya unvanlarda rastlanmaktadır. Güneş-aslan motifinin birlikte kullanımı ise İslamiyet'ten evvel İran sülalelerinde görüldüğü gibi İslamiyet'ten sonra da Selçuklu, Safevî, Babür ve Kaçarlarda görülmektedir.

Şapur Shahbazi, 1423 yılında tarihlenen ve Bibliothèque Nationale'de bulunan Şemsettin Kaşânî'ye ait bir Şahnâme'de güneş-aslan motifli bir bayraktan bahsederken Kastilya Kralı'nın elçisi Clavijo da Timur'un Keş yakınlarında inşa edilmekte olan yeni sarayı hakkında bilgi verdiği kısımda "Girişteki muhteşem kapının üzerinde güneş-aslan resimleri görülmektedir. Bu resimler her kemerin üzerinde de vardır. Bize anlatıldığına göre aslan ve güneş, Timur'un Semerkant hükümdarlığından azlettiği prensin armasıydı" demektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere güneş-aslan motifli bayrak kullanımı Safevîlerden önce bir gelenek halini almıştı. Safevîler ve Kaçarların kullandığı güneş-aslan motifli bayrak, biraz değiştirilerek Pehlevî (1925-1979) devrinde de kullanılacaktır. Tabii Pehlevîler, aslan motifinin Pers mitolojisindeki efsanevi kahraman Rüstem ile özdeşleştiği vurgusunu yapacaklardır. Ayrıca Kaçar tacı yerine Pehlevî tacını monte edeceklerdir. 16. yüzyıl başında Şah İsmail tarafından kurulan Safevi Devleti'nde muhtelif bayraklar olmakla birlikte genelde güneş-aslan motifli bayraklar kullanılmıştır. Aslan, gücün timsali olarak Türk mitolojisinde ve destanlarında sıkça rastlanan bir motif olup ayrıca dini bakımdan Hz. Ali'nin simgesidir. İki uçlu kılıç da yine Hz. Ali'nin kılıcıdır. Böylece Şiiliği resmen devlet dini olarak benimseyen Safevîlerde tarihi ve dini motifler birleşmiş gözükmektedir. İran coğrafyasının ve medeniyetinin etkisiyle güneş motifli bayrağa yansımıştır. Yine bu motif, astrolojik bazı anlamlar taşımakta olup tarih boyunca çeşitli medeniyetlerce kullanılmıştır. Böylece Türk ve İran kültürleri le İslami motifler birleşmiş görünmektedir (Tekin, 2012:102-103).

Aslan Motifinin Türk Mitolojisindeki Kullanımı

Türk ve İslâm sanat eserlerinde sık sık rastlanan aslan motifli, Türk resmi unvanları arasına, Türk mitolojisine girmiş ve bazı Türk-İslâm devletlerinde hukukî bir timsâl ve bir remiz olarak da kullanılmıştır. İslamiyet'ten evvelki ve sonraki Arap ve Fars edebiyatlarında olduğu gibi, Türk edebiyatında da aslan kuvvetin ve şecaatin başlıca timsalidir. Türklerin bu hayvana çok eskiden beri Türkçe olan aslan adını vermiş olmaları, onu tanıdıklarına, yani ya Türk memleketlerinde yahut Türklerin, hâkimiyet veya komşuluk dolayısıyla, sıkı münasebetlerde buldukları memleketlerde aslanın mevcudiyetine açık bir delildir (Köprülü, 1993:598).

"Türk sanatında aslan figürleri daha çok Budizm ile birlikte görülmekle beraber, Altaylarda Pazırık kurganlarından çıkarılan eserler üzerinde aslan-grifon tasvirlerine rastlanması, bu hayvanın Türklerde daha erken devirlerden itibaren tanındığını gösterir" demektedir. Aslan; savaş, zafer, iyinin

kötüyü yenmesi, kuvvet ve kudret sembolü olmuş, postu ve yelesi de yiğitlik simgesi olarak kullanılmıştır. Türlerde uzun saçın yaygın olmasıyla aslan yelesi arasında sembol bakımından ilgi kurulmuştur. Çin kaynaklarında bazı Türk hükümdarlarının aslanlı tahtta oturduğu yazılmaktadır. Türk sanatında kanatlı aslan tasvirleri göğe ait unsur olarak İslamiyet'ten sonraki Türk sanatında, İslamiyet'ten öncekinin izinde gelişmiştir. Birçok mitolojide aslan motifi güç, kuvvet, koruyuculuk ya da taht sembolü olarak kullanılmaktadır (Çoruhlu, 1999:149–151).

Aslan, Budist Türkler arasında ve sanatında bazen bir Tanrı, bazen de hükümdarın kendisini ya da oturduğu tahtı simgeler (Özkartal, 2012:66).

Budist Türk sanatında ve diğer Budist sanatlarda aslanın beyaz, kıvı, sarı ya da kara olarak düşünöldüğünü görürüz. Bu renklerin bazıı muhtemelen yön ve renk simgeçiliği ile ilgilidir” demektedir (Çoruhlu, 2012:137).

Dede Korkut Kitabı'nda da aslan tasviri birçok yerde geçmektedir. Hikâyelerde aslan simgesi Kazan Han'la özdeşleştirilmiş, büyüklüğü, hükümranlığı, koruyuculuğu, yenilmezliğı, gücü ve liderliğı “Amit soyunun aslanı”, “erenlerin aslanı” tasvirleri ile simgelenmiştir. Bunun yanı sıra Kanlı Koca oğlu Kanturalı boyunu beyan eden hikâyede de; “Ya kara buğranın göğsü altında kalayım, ya boğanın boynuzunda ilişip kalayım, ya kağan aslanın kıynağında didileyim” anlatımı yer almaktadır (Gökyay, 2000:137).

Hikâyenin devamında Kanturalı'nın aslanla güreşi anlatılırken “Canavarlar başı aslandır, aslanla da oyun gösterebilir...”, “Boğadan kurtuldu aslandan nice kurtula?” ve “Kağan aslan geldiğinde belini büktün”, “Canavarlar başı kağan aslan”, “Öğünürse er öğünsün, aslandır”, “Aslan uruğu” gibi söylemler ile kahramanlar aslana benzetilmekte, aslanın liderlik, güç ve kuvvetin simgesi olduğu vurgulanmaktadır (Gökyay, 2000:142).

Türk Astrolojisinde Aslan Burcu Takımyıldızı

Güneşin astrolojide simgesi olan aslan burcu takımyıldızı gökyüzünde batısında Yengeç takımyıldızı, doğusunda Başak takımyıldızlarının arasındadır. Aslan takımyıldızı, pek çok farklı kültürde kendine yer bulmuştur. Aslan takımyıldızına Persler Ser ya da Şir, Türkler Artan, Suriyeliler Aryo, Yahudiler Arye, Hintliler Simha gibi adlarla anmışlardır. (Semen, 2004:72).

Aslan Motifinin Bâkî Dîvânı'ndaki Kozmik ve Mitolojik Verilerin Değerlendirilmesi

Dîvân şiirinde kozmik manada ele alınan bir aslanın özellikleri sadece aslanı yansıtmaz. Aynı işlevde kaplan ve daha eski telakkiye giderek pars ve tonganın temsil edildiğı görülür. Dolayısıyla Bâkî Dîvânı'nda da kozmik aslanın işlenişinde aynı işlev aktarımı söz konusudur. Şair, kozmik bir aslan (şir, esed) ve kozmik bir kaplan (pelenk)'dan bahsederken bu isimlerde birleşen kozmik bir kültür

aktarır. Burada kelimededen ziyade kelimenin delalet ettiği inanış ve kült esastır. Biz de Bâkî Dîvânı'ndaki verileri tararken bu prensipten hareket ettik. Amacımız, Türk mitolojisinin kozmik dünyada bu yırtıcı hayvanlar üzerinden nasıl bir inanç dünyası içinde genişlediğini tespit etmektir. Şimdi bu verileri ele alarak Bâkî'nin bu figüre nasıl bir yorum getirdiğini metinler ışığında yakından görelim.

Cism-i pür-dâg u ten-i zerd ile merd-i 'aşkdan

Ser-be-ser şîr ü peleng olmuş mahabbet bîşesi

(Bâkî Dîvânı, G 513)¹

(Aşk ormanı, aşk erlerinin sararmış tenleri ve dağlanmış bedenleriyle baştanbaşa aslan ve kaplan ile dolmuştur.)

Bu beyitte aşk erleri sararmış tenleri yönünden aslana, baştanbaşa dağlanmış vücutları yönünden de kaplana benzetilmişlerdir. Burada aşk erlerinin yüzlerinin aldığı biçimin aslan ve kaplana benzetilmesinin altında mitolojik ve yarı tarihi algı döneminden gelen izler mevcuttur. Burada yüzün sararmasının aslanla ilişkilendirilmesi ve yine baş ve yüzdeki dağ lekelerinin kaplanla ilişkilendirilmesi yüzü aslan ve kaplan olan bir kadim tarihi olguya ve bu olgudan daha derin olan bir mitolojiye işaret etmektedir. Eldeki veriler aslan ve kaplan başlı mitolojik figürlerin bulunduğu tanıklık ettiğine göre yüzün aldığı biçimin bu hayvanlara benzetilmesi kadim bir mitik bilginin tezahürüdür. Hatta bazı verilerde aslan ve kaplan maskelerinin insan başına geçirilmesi de muhtemelen kaynağını bu mitsel geçmişten almaktadır. Burada yüzü aslan ve kaplana benzeyen erlerin aşk eri olarak nitelenmesi onlardaki güç ve metanete de vurgu yapmaktadır. Malumdur ki aslan ve kaplan her mitolojide gücün bir gösterimi olarak mevcuttur.

Bend-i belâ-yı zülfün ile künc-i gamda dil

Zencîrlerle baglu yatur şîr-i ner gibi

(Bâkî Dîvânı, G 503)

(Ey sevgili, zülfünün bela bağı ile gam köşesine bağlanmış olan gönül erkek aslanlar gibi zincirlerle bağlanmış olarak yatar.)

Bu beyitte teşbih zincire vurulmuş yatan bir aslan ile sevgilinin saçına dolanmış bir mahzun gönlün ilişkisi üzerinedir. Buradaki gönül gam köşesinde yatan bir aslandır. Ancak aslanın bir köşede yatması ve zincirlere bağlı olarak resmedilmesi olayının ardında binaların ve önemli yapıların girişlerinde koruyucu olarak bekleyen insan başlı aslan figürü vardır. Sfenks denilen bu figür mitolojik

¹ Prof. Dr. Sabahattin Küçük'ün Bâkî Dîvânı'ndan alınmıştır. Kaynakça da tüm ayrıntı verilmiştir.

bir figürdür. Aşığın gönlü de sevgilinin saçını bekleyen bir esatiri aslan gibi düşünülmüştür. Zaten bu aslanların yelesi olmaları onların erkek olmalarına delalet etmektedir. Bütün mitolojiler bu beklemeyi erkek aslan olarak sembolize ederler. Ayrıca bu beyitte aşığın sevgilinin saçına dolanmış olan gönlünü, aslana benzetildiği için gövde, sevgilinin başını da zülfünden dolayı bu aslanın başı olarak kabul edersek batılların “sfenks”, Mısırlıların “afet” dedikleri kadın başlı aslana ulaşılmış oluruz.

Dâğlarla bedenüm olsa n'ola nakş-ı peleng

Ben ol âhû-beçe-i şîr-şikârı severin

(Bâkî Dîvânı, G 385)

(*Bedenim dağ yaralarıyla kaplan postunu andırsa buna şaşılır mı? Çünkü ben aslan avlayan bir ceylan yavrusunu severim.*)

Oldı bir tıfluñ kemend-i zülfine cânlar esîr

Gamzesinden kan tamar azgında ammâ bûy-ı şîr

(Bâkî Dîvânı, G 145)

(*Aşıkların canları bir yeni yetme güzelin kemendine esir oldu, bu güzelin ağzında aslan sütü kokar ama gamzesinden kan damlar.*)

Bu iki beyitte aslanın ve kaplanın kendisinden daha güçsüz olan bir ceylan yavrusuna av olmaları ve bir yeni yetme güzelin kemendine tutulmaları söz konusudur. Bu beyitler güçlü ve avcı olarak bilinen aslan ve kaplanın avlandıklarına ve yakalandıklarına işaret etmektedir. İlk beyitteki ahu yavrusunun mecazen sevgili anlamına geldiği açıktır. Bu durumda her iki beyitte de sevgilinin aslan ve kaplanı avladığı anlaşılmaktadır. Sevgilinin aslan ve kaplan avlaması için kullanacağı tek unsur kemende benzeyen zülfüdür. Zaten ikinci beyitte zülûf kement ilişkisi doğrudan zikredilmiştir. Kemende tutulmuş bir aslan ve kaplan görüntüsü beyitlerde sevgilinin zülfüne bent olmuş bir aslan ve kaplan görüntüsüyle eşleşmektedir. Burada sevgili ile avının birleşmesi söz konusudur. Sevgilinin saç aslanın yelesiyle karışmakta aslan yahut kaplanın gövdesi sevgilinin gövdesiyle birleşmekte baş da sevgiliye ait olmaktadır. Bu başın bazen aslan ve kaplan görüntüsünde bir sevgili başı olduğu da beytin hayal dünyası içerisinde belirlemektedir. Beyitte sevmek aşığın şanı, sevilmek de sevgilinin şanı olarak ele alındığına göre seven olarak gösterilen aslan ve kaplanın neticede bir aşk eri olduğu ileri sürülebilir. Burada belki bir mitolojik kaynak da rastlanacak ilginç bir bilgi vardır. O bilgi de kozmik sahada geçen bir durumla alakalıdır. Muhtemelen aslan ve kaplan burcundan sonra gelen bir kozmik ceylan burcu vardır. Ve bu burç muhtemelen güneşin aslan burcundan sonra girdiği bir burç olarak görülmekte yahut bizzat güneş bu burç olarak düşünülmektedir. Bu durumda güneşin bir kadın olarak telakkisi söz konusudur. Güneş aslan burcuna girerek o burcu istila etmekte ve hâkim olmaktadır.

Zaten bu sevgilinin gamzesinden kan damlaması ve ağzında aslan sütü olması bu hâkimiyetin bir mücadele sonucunda kurulduğunu göstermektedir. Sevgilinin yanağındaki kırmızılığın avlanan aslan kanıyla ilişkilendirilmesi ve ağzındaki sütün aslan sütü olarak nitelenmesi avcının avı bedensel olarak yüklendiğini ve o avı kendi bedeniyle birleştirdiğini göstermektedir. Ayrıca burada yeni yetme güzelin ağzındaki aslan sütünün ve yanağındaki kanın kozmik bir olaya denk geldiğini düşündürmektedir. Öyle anlaşılıyor ki olmasını öngördüğümüz burcun yanak kısmına isabet eden yıldızın aslan burcunun kızıl bir yıldızı, ağzına isabet eden yıldızın da aslan burcunun parlak beyaz bir yıldızı olduğu ileri sürülebilir. Bu durumda ceylan yani afet sevgiliyi temsil eden burç ile aslan burcu iç içe geçmiş vaziyette olur. Bu burcun güneş olduğunu şu açıdan ilişkilendirmek mümkündür. Beyitte aslan ve kaplan zülûf kementleriyle avlanmaktaydı. O halde güneş afeti kement gibi olan ışınlarını aslan burcu üzerine göndermektedir. Burçlar içerisinde güneşe en yakın olanının aslan burcu olması bu tahmini doğrulamaktadır.

Çekdi zencîre beni ‘aşkuñ nitekim şîrler

Eşk-i çeşmüm iki yanumdan iki zincirler

(Bâkî Dîvânı, G 104)

(Ey sevgili, aşkın beni aslanlar gibi zincire çektî, iki yanımdaki gözyaşlarım da iki zincirdir.)

Zincire bağlanmış bir aslan görüntüsü ile sevgilinin saç zincirine bağlanmış bir âşık görüntüsü teşbih olarak eşleştiğinde anlaşılıyor ki bu teşbihin kökeninde daima mitik ve kozmik bir hatıra vardır. Burada sevgili güneş, sevgilinin kemendine yakalanan âşık da aslan delaletiyle aslan burcudur. Aslan burcu üzerine güneş ışınlarının kemendler salarak onu esir etmesi yukarıdaki beyitte anlatıldığı için bu hususu geçiyoruz. Ancak burada üzerinde durulması gereken ilave unsur, çekilen zincirin kaynağının sevgili yerine âşıktan gelmesidir. Aşığın gözyaşları iki yandan iki zincir olarak onu bağlamıştır. Bu bilgidен hareketle cezalandırılan mitolojik yer aslanının kendi yelesinden göğe çekilerek tutsak edildiği ve bir burca hapsedildiği anlaşılmaktadır.

Gönül tîg-i müjeñden yüz çevürmez ey gözi âhû

O bir şemşîr-i bürrâna varur şîr-i dil-âverdür

(Bâkî Dîvânı, G 50)

(Ey ahu gözlü, gönül kirpik okundan yüz çevirmez, o yalın kılıç üzerine giden yürekli bir aslandır.)

Bu beyitte ahu(sevgili) ile aslan mücadelesine atıf vardır. Aslan burcu ile güneşin birleşmesi kozmik olayını şair, yalın kılıç bir yiğit üzerine giden cesur bir aslana benzetmiştir. Güneşin ışınları kılıç gibi düşünülmüş, aslan burcu da o kılıç üzerine giden aslan gibi düşünülmüştür. Zaten yüz çevirmez ifadesi bu kozmik olayın bir zaman döngüsü halinde mutlak şekilde gerçekleşeceğini göstermektedir. Şair burada bu kozmik olayı bir hüsn-i ta'lil ile ifade etmektedir.

Vardı peleng-i küh-ı vegâ hâb-ı râhate

Kühsâr-ı kibriyâda turan nerreşîri gör

(Bâkî Dîvânı, M VII)

(Mücadele dağının kaplanı rahatlık uykusuna yattı, ulu dağ üzerinde ayakta duran erkek aslanı gör.)

Bu beyit tamamen kozmik telmihler üzerine kurulmuştur. Gök unsurlarından ay, içinde benekler taşıması itibariyle kaplana, güneş de; görünüşü itibariyle aslana benzetilmiştir. Kaplana benzeyen ay, ufuktaki dağın arkasında kaybolmuş ve gece uykusuna dalmış o uykudayken de doğu ufkunun heybetli dağları üzerinden altın yeleli bir aslana benzeyen güneş zuhur etmiştir. Burada aslan burcu yanında bir de kaplan burcunun olduğu anlaşılıyor.

Süreyyâ sanmañ üstinde görünce şîr-i gerdûnı

Atıldı âsmâne kühsâr-ı kahrı kaplanı

(Bâkî Dîvânı, K 14)

(Ülker takımyıldızı üstünde felek aslanını görünce, gördüğünüzü Ülker takımyıldızı zannetmeyin. Aslında o kahır dağının kaplanının gökyüzüne atılmış halidir.)

Bu beyitten anlaşılıyor ki; Ülker takımyıldızı aslan burcunun üzerinde yer almakta ve bu takımyıldıza kaplan burcu da denilmektedir. Zira beyitten anlaşıldığına göre yeryüzünde zulmeden kaplan ceza olarak feleğe çekilerek muhtemelen aslanın gözetimine verilmiştir. Çünkü aslan kadim mitolojilerde önemli yer ve mabetlerin bekçisidir. Dolayısıyla kozmik âlemde de bu bekçiliğini sürdürmekte kaplanın yeryüzüne inerek zulmetmesine mani olmaktadır. Burç döngüsünde de önce kaplan gözden kaybolmakta, sonra da aslan. Aşağıdaki beyitte aslanla kaplan burçlarının birbirine çok yakın olduğuna dair bu mitik yorum kafadar kelimesiyle verilerek adeta somut bir görüntü kazanır:

Kafâdâr oldılar şîr ü peleng âhûya sahrâda

İderler şol kadar şimdi ri'âyet hakk-ı cîrânı

(*Bâkî Dîvânı, K 5*)

Aşağıdaki beyitteyse mitik bir Tanrının yardımcı gücü olan aslan, Hak aslanına dönüşmekte ve yine kadim görevi olan zalimlik yapanları cezalandırma görevini sürdürmektedir. Kaplan burcunun aslan burcu üstünde yer alması ve aslanın gözetimine bırakılması kadim inancı böyle bir algıya sebebiyet vermiş olmalıdır.

Adûyî dil-figâr itdi pelengâsâ şikâr itdi

Muhassal âşikâr itdi neberd-i Şîr-i Yezdânı

(*Bâkî Dîvânı, K 14*)

Ser-keşlik itdi emrine beñzer peleng-i çarh

Zencîr ile getürdi yine keh-keşân keşân

(*Bâkî Dîvânı, K 1*)

(*Felek kaplanı emrine itaat etmediği için samanyolu onu zincirlere bağlayıp sultanın huzuruna getirdi.*)

Aslan yahut kaplanın mitik ve kozmik anlamda zincirlere bağlanarak gökyüzüne çekilmesinde bir itaatsizlik motifi göze çarpmaktadır. Bunlar zaman zaman itaatsizlik etmekte zaman zaman da diğer canlılara zulüm etmektedir. Samanyolu'nun gökyüzünde uzayıp giden görüntüsüne şair, burada etiyolojik bir mit izahı getirmektedir. Buna göre Samanyolu Tanrı'nın zinciridir. Gökte ve yerde emrine itaat etmeyenleri o zincir ile bağlayarak cezalandırmaktadır.

Peleng-i 'aşk-ı yâruñ bîşesi dür mûy-ı jülîdem

Diyâr-ı derd ü mihnet kûhsârıdur benüm başum

(*Bâkî Dîvânı, G 322*)

(*Kıvrım kıvrım saçlarım sevgilinin aşk kaplanının ormanıdır. Benim başım dert ve mihnet ülkesinin dağıdır.*)

Burada şairin başını ormana ve dağa benzetip o dağ ve orman içerisinde bir kaplan düşünmesi, insan vücuduyla birleşmiş bir kaplan vücudu, zoomorfov bir görüntü oluşturmaktadır. Bu birleşik görüntünün başı kaplan gövdesi insandır. Böyle bir görüntünün mitik bir bakiye olduğu açıktır. Eldeki verilerde başı kaplan gövdesi insan bir bulgu yoktur. Bu durumda bu beyitteki görüntüyü eldeki verilere yeni bir mitik motif olarak ilave etmek gerekir.

Yâ nâhunı görindi felek bir pelengdür

K'olmuşdur aña kulle-i kûh-ı cefâ makâm

(*Bâkî Dîvânı, K 23*)

(*Felek pençeleri görünen bir kaplandır. Cefa dağının tepesi de onun makamıdır.*)

Kaplanın postundaki benekler dolayısıyla feleğin bütünüyle bir kaplan olduğu imajı, bu beytin eksenini oluşturmaktadır. Mitlerin karakterinde bazen bütün kozmik âlemi içermek gibi mübalağalı bir yön daima göz önünde bulundurulmalıdır. Feleğin bazen tümüyle bir evren olduğu mitik algısı dilden inerek bir kozmik bilinç haline gelmiştir. Burada kaplanın ki bu aslanda olabilir bir dağın tepesinde makam tutması motifi, kaplan burcunun feleğin en üst noktasında yer tutuyor oluşundan kaynaklanmaktadır. Kaplan o dağın tepesinden bütün kozmik âlemin üzerinde bir yer tutmaktadır.

SONUÇ

Sadece Bâkî Dîvânı'ndaki verilere dayanarak kozmik âlem ve mitik düşünce bağlamında yer alan aslan motifi, bizi ilgi çekici bilgi ve belgelere götürdü. Beyitleri incelerken divan şairinin Bâkî örneği üzerinden muazzam bir mitik ve kozmik bilgiye sahip olduğunu gördük. Bu bilginin temelinde hiç şüphesiz şairin sağlam bir astronomi bilgisine sahip olması yatmaktadır. Şair, astronomi bilgisinin arkasında yatan kozmik, mitik yadigârları da çok iyi bilmekte ve bunları astronomi bilgisi marifetiyle beyitlerinde estetik bir unsur olarak işlemekte ve şiirine bir genişleme alanı açmaktadır. Bütün divanlar taranırsa divan şairlerinin beyitlerinde çok şaşırtıcı bir mitsel ve kozmik dünyanın yer aldığı görülecektir. Bugün itibariyle elimizde olmayan pek çok mitsel ayrıntının şairler tarafından biliniyor olması mitolojik veri tabanına da yeni bilgi ve belgeler ekleyecektir.

KAYNAKÇA

Aydoğmuşoğlu, Cihat (Kış 2013), *Safevî, Kaçar ve Babür Bayrakları Üzerine Bir Değerlendirme*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi /Journal of Turkish World Studies, XII/2, s.51-59.

Çoruhlu, Yaşar (1999), *Türk Mitolojisinin ABC'si*, Kabcacı Yayınları, İstanbul.

—. (2002), *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabcacı Yayınları, İstanbul.

Gökyay, Orhan Şaik (2000), *Dede Korkut Hikâyeleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları /252, İmge Matbaacılık, Ankara.

Köprülü, Mehmet Fuad (1993), "*Arslan*", İslâm Ansiklopedisi, Mili Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 598.

Küçük, Sabahattin, *Bâkî Dîvânı*, (Erişim tarihi: 14.10.2014), www.kulturturizm.gov.tr

Megep (2007), *Hayvansal Motif ve Figürleri*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.

Sofi Tram-Semen (Temmuz 2004), *Türk Astrolojisi*, 24 Eylül-21Aralık, Elips Yayınevi, Ankara.

Tekin, Başak Burcu (2012), *Safevî Dönemi 16. Yüzyıl Aslan Tasvirli Mi'râc Minyatürleri: Şah İsmail Hatâî'nin Yaklaşımı Açısından Değerlendirme*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı 64, s. 102-103.

Yıldırım, Nimet (2008), *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Zavotçu, Gencay (2013), *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Kesit Yayınları, İstanbul.

